

ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ
І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»

ФІНАНСИ БЮДЖЕТ ПОДАТКИ

НАЦІОНАЛЬНА
ТА МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

- ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ ДУМКИ
- ІСТОРИЧНІ ПОРТРЕТИ
- БІОГРАФІЧНІ ДАНІ

1
ТОМ

КИЇВ
2010

ББК 65.9(4УКР)261-1
Ф75

Редакційна колегія:

Т. І. Єфименко (голова),
П. М. Леоненко (заступник голови),
С. С. Гасанов, Я. В. Котляревський, Г. О. П'ятаченко, А. А. Чухно, П. І. Юхименко

Автори: В. Д. Базилевич, С. В. Бойко, А. М. Ващицин, В. В. Вірченко, Л. В. Воробйова, С. С. Гасанов, Л. П. Горкіна, В. І. Гринчуцький, В. О. Длугопольський, М. В. Довбенко, Т. І. Єфименко, Т. В. Куриленко, Л. В. Кухарець, С. П. Кучин, Л. Л. Лазебник, П. М. Леоненко, І. О. Лютий, Н. Ю. Мариненко, А. О. Маслов, В. В. Небрат, О. П. Нестеренко, В. Є. Новицький, В. Л. Осецький, Г. О. П'ятаченко, С. О. Рибак, О. П. Сліпенчук, С. В. Слухай, Н. А. Супрун, Ю. В. Ущাপовський, В. М. Федосов, В. М. Фещенко, В. О. Цибок, Г. В. Ціх, П. І. Юхименко, Л. А. Яремко

Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : у 3-х т. / за ред. Ф75 Т. І. Єфименко ; Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ ; ДННУ «Акад. фін. управління». — К., 2010. —

ISBN 978-966-2380-09-5

Т. 1. — 2010. — 624 с. — ISBN 978-966-2380-10-1.

У першому томі висвітлюються основні етапи еволюції національної та світової фінансової думки в аспектах її персоніфікації, термінологізації і концептуалізації. Наведено здобутки української фінансової думки, історичні портрети й біографічні дані видатних вчених і державних діячів у галузі економіки та фінансів, фундаторів та яскравих представників національних і міжнародних наукових шкіл фінансів, бюджету, податків. Акцентовано увагу на результатах сучасних наукових досліджень, що впливали, впливають або можуть вплинути на прийняття політико-економічних й управлінських рішень у галузі державних фінансів окремих країн, міжнародних і глобальних фінансів.

Для фахівців, науковців, працівників органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, викладачів фінансово-економічних дисциплін і студентів вищих навчальних закладів, широкого кола читачів.

ББК 65.9(4УКР)261-1+
+65.261-1

ISBN 978-966-2380-09-5
ISBN 978-966-2380-10-1 (т. 1)

© Автори, 2010
© ІСЕМВ НАНУ, 2010
© ДННУ «Академія фінансового управління», 2010

Як зазначав Г., у 1990-ті рр. такі пільги почали називати «соціальною допомогою для корпорацій». До них належать різні субсидії та податкові знижки для комерційних підприємств, підтримка виробників сільськогосподарської продукції, які й без того отримують високі доходи (наприклад, дотування цукрової монополії та субсидування виробництва тютюну), експортні субсидії, у тому числі фінансування експорту зброї, та, передусім, величезні кошти, що виділяються на підтримку чергового збільшення виробництва озброєнь.

Запропоновані вченим заходи, що спрямовані на зменшення нерівності у розподілі доходів та влади, не виходять за межі постіндустріального (інформаційного) суспільства. Крім того, навіть вони наштотвуються на перешкоди у вигляді влади, що, як і раніше, перебуває у власників капіталу і керівників компаній. Г. покладав надії на державу, яка має наділити повноваженнями і забезпечити захист тих, хто не має влади.

Г. нагороджений медалью Свободи (1946). У 1943–1948 рр. працював редактором журналу «Форчун» (Fortune), був особистим радником президента Дж. Ф. Кеннеді і послом США в Індії (1961–1963). У 1967–1968 рр. обирався головою національного Об'єднання на захист демократії, у 1971 р. — президентом Американської економічної асоціації, а у 1984–1987 рр. був головою ради Американської академії наук та мистецтв. Почесний професор 45 університетів у всьому світі — Гарвардського, Оксфордського, Торонського, Паризького, Московського тощо. Вчений має численні нагороди.

Основні наукові праці:

«Новое индустриальное общество» (М., 1969).

«Экономические теории и цели общества» (М., 1975).

«Капитализм, социализм и их сосуществование» (М., 1988).

«Справедливое общество Гуманистический взгляд» (М., 1999).

Література: 1. Блауг, М. Сто великих економістів после Кейнса. Пер. с англ. / М. Блауг.— СПб. : Эконом. шк., 2005.— С. 70–73.

П. М. Леоненко, В. Є. Новицький

ГЕНЗЕЛЬ
ПАВЛО ПЕТРОВИЧ
(1878–1949)

Гензель
Павел Петрович

— один із найвідоміших російсько-українських учених, який працював в галузі фінансової науки у першій половині ХХ ст.

Народився Г. 8 лютого 1878 р. в Москві.

Г. був професором Московського університету, деканом Московської економічної школи, членом Ради Державного банку Росії, керівником фінансової секції Інституту економічних досліджень при Наркомітеті фінансів СРСР. Відомий учений-фінансист також обіймав посади: професора Таврійського, Чиказького, Північно-Західного (Еванстон, США) університетів, університету в м. Граце (Австрія), члена-кореспондента Фінансової секції Інституту порівняльного права Паризького університету, члена-кореспондента Інституту державних фінансів університету м. Мехіко, одного із засновників Міжнародного інституту державних фінансів, члена Американського економічного товариства, Королівського економічного товариства Великобританії, а також деяких інших економічних, літературних і студентських товариств.

Г. залишив по собі вагомому творчу спадщину — 14 книг і декілька сотень статей вісьма мовами. Відомі такі праці Г.: «Промислове оподаткування в Росії. Досвід критичного дослідження» (1900), «Новий вид місцевих податків. Спеціальне оподаткування в Англії, Америці, Німеччині та інших державах» (1902), «Податок зі спадку в Англії» (1907), «Розвиток російського державного кредиту за останні півстоліття» (1905), «Бібліографія фінансової науки» (1908), «Нариси з історії фінансів» (Вип. 1, 1913), «Місцеві податки. Теорія місцевого оподаткування» (1923), «Система податків Радянської Росії» (1924), «До питання про податкову реформу в СРСР» (1925), «Податки Союзу РСР» (1926), «Прямі податки. Нарис теорії та практики» (1927) та ін.

Низка праць Г. у співавторстві з іншими провідними вченими-фінансистами початку ХХ ст.: «Податковий тягар в СРСР та іноземних державах (нариси з теорії та методології питання)» (у співавторстві з П. В. Микеладзе, В. Н. Строгим, К. Ф. Хмелевим; 1928), «Податки в іноземних державах» (у співавторстві з А. Й. Буковецьким, І. М. Кулішером та ін.; 1926).

Після закінчення в 1896 р. Московської практичної академії комерційних наук, він продовжує навчання на юридичному факультеті Московського університету. Становлення молодого вченого відбувалася під впливом економічних поглядів його вчителів, серед яких були відомі російські вчені-фінансисти І. Х. Озеров, О. І. Чупров, І. І. Янжул та ін.

Випускник університету (1902) був залишений на кафедрі фінансового права для наукової та викладацької діяльності.

Першою науковою працею Г. була монографія «Промислове оподаткування в Росії». На момент написання, авторові було всього двадцять два роки. Критики відразу ж відзначили відмінність даної роботи від інших досліджень подібного характеру. У праці було охарактеризовано реформу 1898 р. та еволюцію оподаткування підприємств в Росії. Г. обґрунтував необхідність побудови оподаткування промислових підприємств на засадах прибутковості.

У 1902 р. виходить праця Г. «Новий вид місцевих податків. Спеціальне оподаткування в Англії, Америці, Німеччині та інших державах». Вона містить сім основних розділів, що присвячені спеціальному оподаткуванню в Англії, США, Німеччині, Франції, Бельгії та Росії. Окремим розділом наводиться нарис теорії спеціального оподаткування, у якому зазначено: «...у багатьох із цих держав воно знаходиться лише в зародковому стані, проте можна відмітити загальну тенденцію, що проявляється в прагненні розвинути спеціальне оподаткування». Г. прагне розкрити три питання: а) спеціального оподаткування; б) різниця між спеціальним оподаткуванням та іншими його видами; в) місце спеціальних зборів в класифікації доходів.

Основним джерелом під час написання праці «Новий вид місцевих податків» були дані з першоджерел, опрацьованих Г. особисто в бібліотеках Парижа, Лондона та Берліна. Слід зазначити, що вивчення окремих видів місцевих податків у контексті причин їх виникнення, умов справляння та розвитку, здійснювалося для можливого застосування їх в Росії.

У 1907 р. Г. захищає магістерську дисертацію на тему «Податок зі спадку в Англії», що складалася із семи розділів та додатків, у яких висвітлено найдавніші форми спадкового податку в Англії (розділ I), феодалні збори (розділ II), історичний нарис церковних зборів зі спадку (розділ III), результати дослідження, отримані на основі вивчення історії спадкового податку в Англії (розділ IV), реформа спадкових зборів від 1894 р. (розділ V), техніка спадкового податку в Англії за правилами, які діють (розділ VI).

Вибір теми магістерської роботи був обумовлений намірами Міністерства фінансів ввести новий податок, проте проект був незадовільним та вимагав доопрацювання. Молодий науковець

ретельно дослідив теоретичні та практичні засади оподаткування спадщини в Англії та зауважував про недосконалість намірів Міністерства фінансів.

Наступного року, після успішного захисту магістерської дисертації, була підготовлена до друку праця Г. «Бібліографія фінансової науки. Тлумачний покажчик до найголовніших творів в російській та іноземній фінансовій літературі». Як зазначав автор: «Я поставив собі завданням вказати важливі роботи (більше 500) з фінансової науки». Для систематизації фінансової науки, Г. виокремлює такі групи: бібліографічні та довідкові видання; фінанси в античних державах та середньовіччі; історія англійських фінансів; історія французьких фінансів; історія німецьких фінансів; історія фінансів інших держав (Швейцарії, Австрії, Італії, Сполучених Штатів); історія російських фінансів; домени; регалії; шляхи й засоби повідомлень; методологія фінансової науки та теорія податків; прямі податки; податки на споживання, на розкіш та на обіг; бюджет та бюджетне право; банки; державний кредит; місцеві фінанси; підручники, збірки та керівництва по історії фінансової науки; журнали та щорічники; російські офіційні видання.

Спроби узагальнити бібліографію фінансової науки мають місце в працях таких вчених початку ХХ ст., як Д. Боголепов («Короткий курс фінансової науки»), А. Буковецький («Введення у фінансову науку»), С. Іловайський («Підручник фінансового права»), М. Мітіліно («Елементи фінансової науки»). Проте Г. здійснив найбільш повне їх опрацювання та систематизував їх за галузями фінансової науки.

Г. у праці «Нариси з історії фінансів. Випуск перший» (1913) здійснив дослідження розвитку фінансів у ретроспективі. Автор, обґрунтовуючи тему дослідження, зазначав: «Передусім слід відмітити, що „історія фінансів” ще не була предметом спеціального дослідження фінансистів». «Нариси з історії фінансів» повинні складатися з декількох частин, що відповідали певним часовим періодам. Г. у передмові до «Нарисів з історії фінансів» писав: «У даний момент змушені обмежитися друком лише першої частини, так як інші написані вже „нариси” не опрацьовані». Варто відіти, що друком вийшов лише перший випуск, а всі інші — ні. У «Нарисах з історії фінансів» досліджено стан державних господарств у Греції, Римі, Єгипті, Персії, Вавилоні.

Продовженням активної наукової діяльності Г. став захист докторської дисертації на тему «Новітні течії в комунальному обкладанні на Заході».

У 1917 р. Г. обирається на посаду ординарного професора Московського університету. Поєднуючи викладання в університеті та дослідження теорії фінансів, протягом 1915–1917 рр. Г. був членом ради Державного банку.

Варто зазначити про наявність періоду в житті вченого, що пов'язаний з Україною. Так, 9 жовтня 1917 р. вчена рада київського Імператорського університету ім. св. Володимира прийняла постанову про відкриття Кримської філії університету, одним з підрозділів якого повинен був стати юридичний факультет. Однак революційні події перешкодили реалізації цієї постанови.

Згодом, 30 серпня 1918 р., Кримський крайовий уряд С. Сулькевича затвердив Положення Про Таврійський університет. Разом з ним почав функціонувати і юридичний факультет, а обов'язки його декану виконував професор фінансового права Г. У книзі «Професори Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. 1918–2000» за редакцією М. В. Багрова вказано, що Г. працював на посаді декана юридичного факультету в 1918–1920 рр.

Після повернення до Москви в 1921 р. Г. працював на посадах консультанта Комісаріату фінансів та начальника фінансового відділу Інституту економічних досліджень при Народному комітеті фінансів, брав активну участь у роботі Міністерства закордонних справ, Народного комітету зовнішньої торгівлі, Комітету з митних тарифів та ін. Даний період був досить продуктивним у на-

уковій творчості вченого; вийшло друком десятків його монографій, присвячених дослідженню податків, податкової системи, податкового законодавства та податкової реформи в СРСР.

Варто зазначити, що праці так званого «радянського періоду» життя Г. мали не лише глибоке теоретичне та методологічне значення, але й впливали на формування фінансової системи Радянського Союзу.

У 1926 р. Г. від'їжджає до Лондона в наукове відрядження, де йому було присвоєно звання доктора права в Кембриджському університеті. На нетривалий період учений повертається до Росії та працює в Московському університеті.

У 1928 р. Г. знову від'їжджає до Лондона читати лекції та вирішує не повертатися до Росії. У відповідь на такий крок радянська влада зняла його з посади професора Московського державного університету. Це пов'язано з антирадянськими ідеями та критикою фінансової системи Радянського Союзу. Студенти правового факультету Московського університету зауважували, що Г. був «великим ерудитом та прекрасним лектором, він часто не міг утримувати свої антирадянські настрої. У своїх лекціях критикував фінансову політику радянського уряду, особливо різко засуджуючи систему високих непрямих податків у СРСР. Партійна організація й деканат нашого факультету добре знали про справжні настрої професора, але змушені були терпіти його як великого вченого».

За кордоном одночасно дванадцять університетів запропонували видатному вченому-фінансисту гідні умови для праці. Г. викладав у Лондонській школі економіки, Чиказькому університеті, Університеті в м. Грац (Австрія). Починаючи з 1930 р., протягом 19 років Г. працював на посаді професора Північно-Західного університету в Сполучених Штатах Америки. Окрім цього, Г. продовжував досліджувати державні фінанси та підтримував стосунки із співвітчизниками — А. Анциферовим, М. Бернацьким, А. Марковим.

У 1943 р. Г. виступив перед Комітетом податкової реформи Конгресу США. Адже вчений досліджував не лише російські, але й європейські та американські економічні проблеми.

Помер Г. 28 лютого 1949 р. в США. Лише наприкінці ХХ ст. відновився науковий інтерес до наукової спадщини Г., яка має важливе теоретичне та методологічне значення.

П. І. Юхименко, С. В. Бойко

**Германчук
ПЕТРО КУЗЬМОВИЧ**
(н. 1952)

*Германчук
Петр Кузьмич*

— економіст, фінансист, державний діяч, міністр фінансів України (1994–1996).

Народився в с. Андріївка Макарівського району на Київщині. Після служби в лавах Радянської Армії навчався в Київському інституті народного господарства (1972–1977). Трудова діяльність протягом тринадцяти років (1977–1990) була пов'язана з Київським обласним фінансовим управлінням, де він пройшов шлях від рядового економіста до заступника начальника управління. За часів реорганізації управління сільським господарством і створення агропромислових об'єднань працював начальником відділу фінансування сільського господарства, пізніше — начальником бюджетного відділу Київського облфінуправління.

У 1990 р. Г. переходить на роботу до Міністерства фінансів України. З лютого 1992 р. він працює заступником міністра фінансів України, а з липня 1994 р. очолює міністерство. На цій посаді обстоює ідею проведення бюджетно-податкової реформи.